

500 гривень: УНР та Незалежна Україна

Усі держави світу, як в минулому, так і сьогодні, звертають увагу на зовнішній вигляд, інформативний стан своїх грошей та ступінь їх захисту. Це зрозуміло, тому що окрім вартісної цінності грошові купюри, або монети, несуть певну інформацію про історію держави, її культуру та розвиток технологій. Грошові купюри в сучасній Україні, на мій погляд, не завжди відповідають міжнародним критеріям, не несуть достатнього смислового навантаження. Під час написання цієї статті я звернувся до історичного минулого українських грошей та віднайшов достойні приклади виготовлення грошових знаків.

У цьому дослідженні метою є проведення порівняльного аналізу банкнот задля визначення переваг і недоліків грошових знаків часів Гетьманату Скоропадського та сучасної України. У якості прикладу було взято 500 гривень 1918 р. Української Держави і 500 гривень 2006 р. України.

500 гривень 1918 р. виготовлені за проектом Нарбута, містять зображення голови жінки з античним профілем у вінку з квітів, що символізує відродження України. Від неї розходяться промені. Обабіч зображено тризуб у пшенично-волошковому та квітково-плодовому вінках. На звороті на тлі тризуба — витяги із закону, інші написи й зображення. Число номіналу виконано тим самим квітковим орнаментом, що й на 10 гривнях УНР. Стиль виконання — так звана українська антика [2, с. 92]. Зразки тризуба, вміщені на купюрі, характерні для українських вишивок. На аверсі: 2 Герба УНР, підписи Директора Національного Банку (Ігнатович В.) і Скарбника (Тарасов М.),

внизу банкноти — надпис: 1 гривня містить 8.712 долі щирого золота. На реверсі: вгорі зправа та зліва — надпис номіналу 500, знизу — написи гривень. Також по центру в самому низу написаний рік випуску (1918). В самому «серці» банкноті на реверсі зображений Герб [3]. Є ще зображені номінали на реверсі у вигляді 500, але зображені вони квітами, також — серія та номер 2 рази. Друкувались ці гроші в Берліні, а точніше, в Reichsdruckerei. На вигляд купюра дуже цінна. Автор 500 гривневої купюри, Георгій Нарбут, народився 25 лютого 1886 року на хуторі Нарбутівці біля Глухова (Сумської області) — відомий художник-графік, ректор Академії мистецтв у Києві (з 1918 р.) [1, с. 201]. Серед великої кількості його творів — цикл державних паперів, банкнот, поштових марок, грамот тощо. Г. Нарбут — автор першого грошового знаку — 100 крб., трьох кредитових білетів у гривнях (10, 100, 500), чотирьох облігацій у гривнях (50, 100, 200, 1000) та розмінної дзвінкої монети — 30, 40, 50 шагів, надрукованих у 1918–1919 рр. [2, с. 103]. Крім цього, 1920 р. у Відні розпочато друкування двох білетів — 50 і 1000 гривень, але емісію їх не було завершено. Слід зазначити, що художник не копіював існуючі банкноти, а створив власний, глибоко національний малюнок у стилі українського бароко [1, с. 234]. Це справжні шедеври нової української графіки за широтою використання традиційних форм, ґрунтовністю їх модернізації, багатством сюжетного ряду. Нарбутівські роботи знали далеко за межами України. У Франції їх ставили як приклад, зразок виконання державних паперів. У Німеччині ними захоплювались найкваліфікованіші майстри друкарства [4, с. 78].

Розглядаючи банкноту номіналом 500 гривень зразка 2006 р., ми бачимо, що на аверсі ліворуч від центру лицьового боку банкноти розміщено портрет Григорія Сковороди, який виконано фарбою темно-коричневого кольору. Біля портрету, внизу праворуч — напис «Григорій Сковорода» та роки життя митця зеленим кольором. Праворуч від портрета, вздовж верхнього краю банкноти, розміщено зображення малого Державного Герба України та напис «Україна» темно-коричневим кольором. У верхній частині поля водяного знаку, вздовж верхнього краю банкноти, надруковано напис «Національний Банк України», який поділено на зони темно-коричневого та зеленого кольорів. Нижче розміщено підпис Голови Національного банку України і напис «Голова», які виконані фарбою темно-коричневого кольору. Посередині правого краю банкноти розміщено елемент для людей з послабленим зором у вигляді трьох розміщених вертикально крапок темно-коричневого кольору [5]. Праворуч від портрета, під написом «Україна», фарбою, колір якої змінюється під час розглядання банкноти під різними кутами зору від бузкового (малиново-фіолетового) на оливково-зелений, надруковано ромб, який поділено на чотири фрагменти різних розмірів. Частину наскрізного елемента — цифрового позначення номіналу «500» — розміщено у незадрукованому «вікні», що має форму паралелограма і примикає до поля водяного знаку у верхній частині зліва. Вздовж лівого краю короткої сторони банкноти розміщено напис «П'ятсот гривень» та цифрове позначення номіналу «500»: слово «п'ятсот» — темно-коричневого кольору, слово «гривень» виконано контуром на зеленому фоні, верхня частина цифрового по-

значення номіналу «500» — зеленого кольору, нижня — виконана контуром на зеленому фоні. У правому нижньому куті розташоване цифрове позначення номіналу «500», що поділено на зони темно-коричневого та зеленого кольорів [3]. Фон центральної частини банкноти утворює зображення фонтану з написом «Неравное всем равенство» — авторського малюнку Григорія Сковороди до твору «Ознаки деяких спорідненостей» з діалогу «Розмова, названа алфавіт, або буквар миру». Дизайн лицьового боку банкноти доповнюють захисні гільйошні та антисканерні сітки. На реверсі: фон центральної частини зворотного боку банкноти утворює зображення будівлі Києво-Могилянської академії, колір якого переходить від зеленого до синього. Під зображенням, ліворуч, розташовано напис «Київ 2006» зеленого кольору. Над зображенням будівлі, правіше від середини, розташований декоративний елемент у вигляді негативного зображення печатки Києво-Могилянської академії. Зліва від будівлі розміщено графічне зображення авторського малюнку Григорія Сковороди до його творів (йде мова про «Піфагоровий трикутник», у який митець вкладав глибокий символіко-філософський зміст). Біля лівого краю банкноти вертикально розміщено напис «Україна», біля правого, на світло-коричневому фоні — напис «гривень», виконаний контурним шрифтом, по краях якого розміщені цифрові позначення номіналу «500» синього кольору [6]. У верхній центральній частині банкноти курсивом надруковано напис «П'ятсот гривень» зеленого кольору. Частину наскрізного елемента — цифрового позначення номіналу «500» — розміщено у незадрукованому «вікні», що має форму паралелограма і

примикає до поля водяного знаку у верхній частині справа. У нижній частині поля водяного знаку розміщено цифрове позначення номіналу «500» синього кольору. У нижній частині банкноти праворуч від центру розміщено цифрове позначення номіналу «500», виконане тонкою лінією (негатив). Серійний номер надруковано горизонтально двічі: у лівому верхньому куті фарбою чорного кольору та в правому нижньому куті фарбою червоного кольору. Кожний номер складається з двобуквенної серії і семизначного номера. Серійний номер чорного кольору відрізняється від серійного номера червоного кольору за малюнком та розміром. Дизайн зворотного боку банкноти доповнюють геометричні фрагменти та захисні антисканерні сітки. Характеристика елементів захисту: банкнота надрукована на спеціальному тонованому папері із бежевим відтінком, який відповідає переважаючому кольору зображень, що є на банкноті. Папір містить багатотоновий локальний водяний знак, світлий елемент водяного знаку, захисну стрічку та захисні невидимі при денному світлі волокна [5]. Водяний знак — зображення портрета Григорія Сковороди, що повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти. Зображення розміщено локально з правого краю лицьового боку банкноти та видно під час розглядання банкноти проти світла. Світлий елемент водяного знаку — зображення графічного знаку національної грошової одиниці України — гривні, що розміщено у лівій нижній частині зображення портрета Григорія Сковороди. Захисна стрічка — повністю занурена в товщу паперу полімерна стрічка, видима ліворуч від поля водяного знаку під час розглядання лицьового боку банкноти проти світла. На

стрічці можна побачити прозорі зображення в прямому та перевернутому вигляді: «500 Грн», елемент малого Державного Герба України — тризуб і мікротекст цифрового позначення номіналу «500». Оптично-змінною фарбою (ОВІ) на лицьовому боці банкноти інтаглію-друком праворуч від портрета, під написом «Україна» надруковано ромб, який поділено на чотири фрагменти різних розмірів. Фарба змінює колір під час розглядання банкноти під різними кутами зору: бузковий (малиново-фіолетовий) — під час розглядання зображення перпендикулярно до поверхні зображення; оливково-зелений — під час розглядання його під гострим кутом до джерела світла. Наскрізний елемент (суміщене зображення) — зображення, всі елементи якого збігаються та доповнюють один одного під час розглядання банкноти проти світла (зображення цифрового позначення номіналу «500»). Окремі фрагменти цифри «500» розміщені у незадрукованому «вікні», що має форму паралелограма і примикає до поля водяного знаку у верхній частині зліва на лицьовому боці та справа — на зворотному боці банкноти. При розгляданні банкноти проти світла у «вікні» проглядається цифра «500» [3]. Рельєфні елементи — елементи, що надруковані фарбою, яка виступає над поверхнею паперу, і шорсткість яких відчувається на дотик (портрет, написи, цифрові позначення номіналу, мікротекст), є тільки на лицьовому боці банкноти. Підвищений рельєф мають такі зображення: малий Державний Герб України та написи «Україна» і «Національний Банк України» вздовж верхнього краю банкноти; напис «П'ятсот» вздовж лівого краю банкноти; елемент для людей з послабленим зором; цифрові позначення номіналу у правому

нижньому та лівому верхньому кутах банкноти; по дві групи з 7 штрихів, що розташовані перпендикулярно до обох бічних країв банкноти. Елемент для людей з послаблений зором — рельєфне позначення номіналу у вигляді трьох розташованих вертикально крапок, яке розміщене посередині правого краю лицьового боку банкноти. Латентне зображення цифрового позначення номіналу «500», приховане у зображенні сюртука на портреті зліва. Цифри видимі при розгляданні банкноти на рівні очей проти світла під гострим кутом: темні на світлому фоні — при розгляданні банкноти з короткої сторони, світлі на темному фоні — при розгляданні банкноти з довгої сторони. Мікротекст — написи, що повторюються, і які можна прочитати за допомогою збільшувального скла. Мікротексти на лицьовому боці банкноти: напис «Григорій Сковорода», який виконано інтагліо-друком мікрошрифтом (позитив зображення) та розміщено вздовж зображення коміру сюртука на портреті зліва (повторюється три рази), слово «Україна», що виконано інтагліо-друком мікрошрифтом (негатив зображення); мікротекст наповнює зображення сюртука на портреті справа; абрєвіатура «НБУ», яку виконано офсетним друком мікрошрифтом (позитив зображення); мікротекст наповнює паралелограм зліва від цифрового позначення номіналу у полі водяного знаку; дві смуги, які виконані офсетним друком мікрошрифтом «500» (позитив зображення), обмежують справа та зліва незадруковану ділянку у полі водяного знаку [5]. Мікротексти на зворотному боці банкноти: висловлювання Г. Сковороди «Всі науки, всі промисли нам миліші від того, що єдине нас загублених знаходить і нам же самих нас повертає...»,

яке виконано мікрошрифтом (негатив зображення), повторюється чотири рази і наповнює лінію овалу навкруги зони водяного знаку; цифрове позначення номіналу у лівому нижньому куті банкноти наповнено мікрошрифтом «500» (негатив зображення, цифри з перемінною товщиною). На лицьовому боці банкноти — портрет, напис «Національний Банк України», цифрове позначення номіналу — у правому нижньому куті. На зворотному боці — антисканерна та центральна фонові сітки, геометричні фрагменти, лінія кола та вписаного в нього трикутника, підклад під центральним малюнком. Орловський друк — спеціальний друк, який забезпечує точне збігання фарб на межі двох різних кольорів без розривів і зміщення елементів дизайну. Райдужний друк — спеціальний друк, що забезпечує поступовий перехід одного кольору елементів без їх розривів і зміщення в інший (на лицьовому боці банкноти — переходи в сітці з цифрами «500» посередині банкноти та в сітці вздовж верхнього та нижнього країв банкноти; на зворотному боці — переходи у центральній фоновій сітці, у центральному малюнку банкноти та в окремих елементах дизайну). Антисканерна сітка — розміщені під різними кутами тонкі лінії захисних сіток з обох боків банкноти, які під час копіювання або сканування банкноти можуть утворювати на копії «муар». Крім елементів захисту для візуального визначення банкнота має елементи захисту, які визначаються в ультрафіолетових, інфрачервоних променях та мають магнітні властивості [6].

Отже, з усього вищевикладеного можна констатувати, що незважаючи на всі сучасні технології друкування грошей і всі ступені захисту, 500 гривень 1918 року краще

захищені і візуально виглядають більш вигратшно, мають значний інформативний потенціал щодо історії та культури України, в той час як 500 гривень 2006 р. виглядають набагато простіше, з точки зору дизайну, крім того, як зазначає НБУ, їх дуже легко підробити на відміну від 500 гривень УНР.

1. Гнатишак М. Державні гроші України 1917–1920 років. Ілюстрований історично-іконографічний нарис / Микола Гнатишак. — Клівленд : Український музей-архів, 1974. — 384 с.
2. Дорофєєва Н. В. З історії грошей України / Н. В. Дорофєєва, З. М. Комарівська. — Київ—Львів : Львівський банківський інститут НБУ, 2000. — 163 с.
3. Історія гривні [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>
4. Мартос Б. Гроші Української Держави / Б. Мартос, Я. Зозуля. — Мюнхен : Украинский технико-хозяйственный институт, 1972. — 104 с.
5. Новые пятсот гривен (фото) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://maxbank.com.ua/bankovskie-novosti/357-novye-500-griven-foto.html>
6. Черноиваненко В. История бумажных денег Украины 1917–1920 годов [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/istoriya_bumazhnyh_deneg_ukrainy_19171920_godov.html (22–28 вересня 2001 р.)

Шапранова О. С.

Зарубіжна історіографія історії Південної Африки XIX – початку XXI століття

Світова історіографія в своєму розвитку пройшла складний шлях від романтичних уявлень про далекий південь Африканського континенту до серйозних наукових досліджень. На початкових етапах становлення африканістики історичні праці ще не відрізнялися системністю і науковістю.

В другій половині XIX століття завершується процес становлення наукових дисциплін, які вивчають Південну Африку. В цей час у вивченні неєвропейських народів були зроблені перші кроки. З початком колоніального проник-